

עורך: ד"ר הראל חורב כרך 3, מהדורה מיוחדת 1016, 10 בפברואר 2012

האלימות בתוניסיה

ד"ר דניאל זיסנויין

בשבוע האחרון מתמודדת תוניסיה עם גל של אלימות פוליטית ומחאה ציבורית שהתפרצה לאחר רציחתו של שוקרי בלעיד, מנהיג אופוזיציה. אירועים אלו מאיימים לבלום את ההתקדמות שהושגה במדינה מאז המהפכה שסילקה את זיין אל-עבאדין בן עלי מהשלטון לפני שנתיים ובישרה את ראשית ה"אביב הערבי". בתוך כך עולים סימני שאלה רבים באשר ליכולתה של המדינה לבנות מערכת פוליטית חדשה שתתבסס על כיבוד החוק, פלורליזם חברתי ופוליטי וחתימה לדמוקרטיה.

האירועים בתוניסיה משקפים במידה רבה את המחנות הפוליטיים והחברתיים שהתגבשו בה מאז המהפכה, כמו גם את המסורות והערכים העומדים בבסיס החיים הציבוריים במדינה מזה עשרות שנים. בסיקור התקשורתי של האירועים בלטה הנטייה לקשור את ההתפתחויות בתוניסיה להתדרדרות הכללית במצרים ולחוסר היציבות האזורית מאז גל המהפכות של ה"אביב הערבי" ועלייתן של תנועות אסלאמיות קיצוניות לשלטון. למרות הפיתוי לקשור את האירועים בתוניסיה להתפתחויות אזוריות, ראוי להדגיש דווקא את המאפיינים המקומיים הייחודיים שלהם. מבט זה עשוי להעניק הבנה מורכבת יותר של המתרחש בתוניסיה, מדינה פחות מוכרת לציבור הישראלי, ושונה במובנים רבים ממדינות אחרות במרחב האזורי.

תוניסיה, מדינה קטנה יחסית בשטחה ואוכלוסייתה (כעשרה וחצי מיליון), התפתחה במהלך המאה העשרים במסלול פוליטי וחברתי שונה ממדינות ערביות אחרות. מעשי רצח ואלימות פוליטית לא היו תופעה אופיינית לה. ההיסטוריה הפוליטית שלה ביכרה באופן מסורתי את היציבות והמתנות על פני אלימות וקיצוניות פוליטית. היא לא התמודדה עם גלים מהפכניים, להט אידיאולוגי פאן-ערבי ואיומים חוזרים ונשנים של חוסר יציבות. נהפוך הוא, החברה התוניסאית קידשה את היציבות שהפכה לערך מרכזי בחיים הפוליטיים במדינה. האסלאם הפוליטי, שבא לידי ביטוי בצמיחתה של תנועת אל-נהדה, דוכא ביד קשה על ידי השלטונות והודר מהזירה הציבורית, על אף שהמשיכה לזכות בתמיכה שקטה מצד אוהדים שראו בה ביטוי של התנגדות אותנטית למשטר. מבחינה חברתית טופחה יציבות המדינה על ידי מעמד ביניים שהיה רחב יחסית למדינות ערביות אחרות. מעמד זה צמח בעקבות הפיתוח הכלכלי של המדינה, הפך

לגורם משמעותי בזירתה הציבורית וסייע בבניית תדמיתה המתונה והפרו-מערבית. בעשורים הראשונים לאחר עצמאותה (1956) אימצה תוניסיה דפוסים חילוניים בחיים הציבוריים. בכלל זה טיפחה, בין היתר, את מעמד הנשים באופן יוצא דופן בהשוואה למדינות ערביות אחרות. בהכללה ניתן אפוא לאפיין את דיוקנה החברתי-פוליטי של תוניסיה כשונה, שלא לומר חריג, בהשוואה למדינות האזור.

מתינותה המסורתית של המדינה והחברה עמדה למבחן בראשית 2011, כאשר הזעם הציבורי נגד השלטון הסמכותני של הנשיא בן עלי הביא להדחתו ולהגלייתו. המהפכה בתוניסיה פרצה גם על רקע המציאות הכלכלית המתדרדרת ואי נחת כללית של מגזרים מגוונים שמאסו בשלטונו של בן עלי וסלדו מהשחיתות הגוברת של מקורביו. הסתלקותו הדהימה את הציבור שמיהר להביע חשש מפני מצב של חוסר יציבות שעלול לפגוע בכל הערכים החברתיים שטופחו והוטמעו בחברה התוניסאית במהלך השנים. בהשוואה למדינות האחרות שעברו טלטלה פוליטית באביב הערבי, השכיחה תוניסיה לשרטט מהר מאד מתווה מעשי לבנייה מחדש של המערכת הפוליטית. בשיתוף פעולה בקרב הזרמים הפוליטיים השונים, נקבע מועד לבחירות כלליות לאסיפה מכוונת שהוסמכה לנסח חוקה חדשה. מערכת הבחירות באוקטובר 2011 עברה ללא אירועים אלימים מיוחדים. כל המפלגות, ללא יוצא מן הכלל, התחייבו לשמור על הערכים הבסיסיים של החברה התוניסאית ובכלל זה את מעמדן של הנשים. על אף הפופולאריות הגוברת של תנועת אל-נהדה (שזכתה להכרה כמפלגה שלא הייתה נגועה בקשר כלשהו למשטר הקודם וביטאה כלפי חוץ עמדות מתונות למדי), צמח גם גוש פוליטי 'חילוני' של מפלגות שחששו משינוי קיצוני בעמדותיה המדיניות והחברתיות של תוניסיה והביעו חרדה מאפשרות עלייתם של אסלאמיסטים לשלטון. תוצאות הבחירות העניקו אמנם את מספר המושבים הרב ביותר לנציגי אל-נהדה, אך גם חייבו להקים קואליציה עם מפלגות חילוניות. וכך, ניהול הממשלה הופקד בידי אל-נהדה, אך לתפקיד נשיא המדינה מונה מונצף מרזוקי, פעיל זכויות אדם ותיק ומוכר בתוניסיה ומחוצה לה. כינונה של קואליציה מגוונת שכזו, בוודאי בהשוואה למדינות אחרות באזור, העידה לכאורה על נכונות הגורמים הפוליטיים השונים לטפח במדינה מערכת פוליטית חדשה וסובלנית.

הקואליציה יצאה לדרך בראשית 2012 והתמודדה עם אתגרים כלכליים וחברתיים רבים. ציפיות הציבור מהממשלה הנבחרת היו גבוהות מאוד ושאלו בעיקר לשינוי מהיר במצב הכלכלי במדינה. אלא שהקושי לעמוד בהן תרם לאכזבה גוברת ולחוסר נחת כללי בקרב הציבור. אם לא די היה במשבר הכלכלי המתמשך, מצאו עצמם ראשי אל-נהדה בהתמודדות עם יריבים סלפים מימין, ועם האשמות מתנגדיהם החילוניים משמאל שטענו כי אנשי אל-נהדה אינם אלא בעלי ברית של הסלפים, שעמם הם מבקשים לשנות את דמותה של תוניסיה מהיסוד. בעקבות שורה של אירועים אלימים שיוחסו לסלפים, טענו מתנגדי אל-נהדה כי הממשלה נוקטת באזלת יד מכוונת כשאיננה מדכאת פעולות אלה. האשמות אלה הועלו, בין היתר, על ידי המנהיג האופוזיציונרי, שוקרי בלעיד, שנרצח בשבוע שעבר בפתח ביתו בבירה תוניס. טענותיהם של ראשי אל-נהדה על כך שהם אינם שותפים לעמדותיהם ולשאיפותיהם של הסלפים נדחו כתירוצים והצטדקויות.

רציחת בלעיד והאירועים שהתפרצו בעקבותיה מבליטים את קווי השבר המעמיקים והולכים בחברה התוניסאית. הממשלה בראשות אל-נהדה נדחקה מאז הרצח לעמדת התגוננות, תוך התחייבות להביא את האחראים לו לדין ומאמץ לאותת ליריביה הפוליטיים כי היא מתנגדת

לקיצונים הסלפיים. מולה ניצב גוש חילוני זועם שחש כי זוהי שעת מבחן לעתיד המדינה, ומבקש לחזק את מעמדו על רקע הזעם הציבורי הרחב בעקבות הרצח. גוש זה נתמך בין היתר על ידי האיגודים המקצועיים, המהווים גורם חשוב בחיים הציבוריים. בשבוע החולף אף הכריזו האיגודים על שביתת מחאה כללית ששיתקה את המדינה. מפלס המתח עלה מדרגה נוספת בסוף השבוע כאשר לצד ההפגנות שהתקיימו בבירה, פרצו הפגנות נוספות גם בערי שדה (כגון גפסה, לה יש היסטוריה של מחאה נגד השלטון), ויחידות צבאיות הועמדו בכוננות. השאלה הנשאלת כעת היא, אם כן, האם ישכילו הגורמים השונים במדינה לשתף פעולה ולבלום את ההתדרדרות, כפי שעשו לאחר המהפכה, או שמא ניצבת תוניסיה מול תהום של קיצוניות ואלימות המאיימת על ערכי היסוד שלה.